

S'eredidade de Pratobello

A s'agabu de sos annos '60 in totu s'otzidente b'at unu suluvertu politicu e culturale, pilisadu mascamente dae sas protestas de sos istudentes. In Sardinna su logu da ue moet custu biliurdu non est Casteddu o Tàtari, inue b'at sas duas universidades sardas, ma unas cantas biddas de s'internu, inue operant tzìrcolos culturales animados dae zòvanos. Una de custas biddas est Orgòsolo. S'istòricu inglesu Eric Hobsbawm at iscritu chi duos fiant sos tzentros europeos de sa cuntestatzione de su sessantoto: Parizi (sa Sorbona), pro su chi pertocat sa sotziedade avanzada, e Orgòsolo, pro cussa rurale.

B'at de nàrrere chi Orgòsolo in cussos annos si distinghet pro tres momentos de protesta, concruídos cun sa lotta de Pratobello. Custa est istada assegurada in amistade e bonas maneras in su mese de làmpadas de su 1969 dae sa popolazione, cuntrària a sa nàschida de unu poligону militare in sas terras de su Cumonale, garante de pàsculos e assidonzu pro su bestiàmene orgolesu. In antis, però, bi nd'at capitau àteros duos. Su primu in su mese de santandria de su 1968, cando una protesta, connota comente "I quattro giorni della Repubblica di Orgosolo", ponet sa chistione de sas zonas de intro de Sardinna in manera noa e rivolutzionària. Su segundu, in sos primos meses de su 1969, est sa rebellia contra a su disinnu, elaboradu dae sa Generalpiani, de fàghere unu parcu natzionale in s'area de su Gennargentu. Cust'ùrtimu disacordu non pertocat Orgòsolo ebia, ma unas cantas biddas de Barbagia, e finas de Ozastra e de Baronia, a sas cales no ant postu in pàrrere su disinnu de su parcu e chi, duncas, s'intendent ispossessadas de su territòriu issoro.

A pàrrere de su Tzìrculu de sos zovanos de Orgosolo, ànima de sas cuntestatziones, parcu e poligону de Pratobello faghent parte de su matessi disinnu: gherrare su banditismu controllande e militarizzande su territòriu e imponende, in logu de su pastòriu, àteras formas de produtzione.

Si sas primas duas protestas, cussas de "I quattro giorni della Repubblica di Orgosolo" e pro "Su parcu", ant interessadu petzi una parte de sa popolazione, a Pratobello est essida totu sa bidda. Custu sentidu de comunidade est istadu unu de sos elementos chi ant distintu sa lotta; sos àteros sun istados sa rebellia paghiosa, sas fèminas in prima ria, sa capatzidade comunicativa, sas detzisiones leadas dae sas assembleas populares e non dae pagos.

Pratobello, ma su sèmene che fiat ghetadu zai dae "Sas bàtoro dies" de su mese de santandria de su 1968, at istabilidu chi nemos, mancu s'istadu, podet impònnere cale si siat cosa chene

pedire in antis su pàrrere a sa zente, amentande, duncas, su deretu de una comunidade de pòdere detzìdere issa ite fàghere in su territòriu suo.

Pratobello at naradu chi depent èssere sos sardos a disinnare sa crèschida de sa Sardinna, chi non si podent atzetare modellos de isvilupu chi nudda ant ite bidere cun sa cultura nostra. Pratobello at postu su sèmene pro cumintzare a pessare a s'amparu de s'ambiente e a s'abaloramentu de su territòriu comente elementos de identidade de unu pòpulu.

Ma custa rebellia at lassadu trata o est solu un'amentu? It'e b'at abarradu oje de cussas dies de làmpadas de su 1969? It'e ant imparadu sos sardos dae sa lota de Pratobello? In custos ùrtimos chimbant'annos semus resessidos a parare fronte e mantènnere barra a s'istadu italianu? Semus resessidos a beru a fraigare unu disinnu de isvilupu econòmicu e sotziale pessadu in Sardinna e no impostu dae modellos culturales e econòmicos istranzos? It'e semus resessidos a faghene in contu de amparu de s'ambiente, de abaloramentu de su territòriu, de limba, cultura, economia, turismu, continuidade territoriale? In àteras paràulas, sos sardos ant mantesu s'ànimu e sa balentia de Pratobello?

Si pesso a sas bases militares mi paret chi nono. In Sardinna amus su 60%, de su totale natzionale, prus de 35.000 ètaros de terrinu. In prus, cando faghent sas esertzitazioni, non si podet jumpare dae sa terra firma e piscare in unu tretu de mare de prus de 20.000 chilòmetros cuadrados, mannu belle cantu a totu sa Sardinna. S'acordu firmadu su 18 de nadale de su 2017 dae sa Rezione sarda cun su Ministeru de sa Defensa cumintzat a pònnere carchi làcana pro minimare sa presèntzia militare in Sardinna. Ma pro como non cambiat nudda, francu chi non si podent fàghere esertzitazioni dae prima die de làmpadas a su trinta de cabudanni e chi s'istadu nos at torradu pagos metros de plàja (Porto Tramatzu, in su polìgonu Teulada, e S'enna e s'arca, in cussu de Capo Frasca).

Ma s'acordu non faeddat de totu sas conseguèntzias chi finas a como sos polìgonos militares ant causadu a òmines, bestiàmene, a sas abas e a totu su territòriu, impestadu de cada porcheria. Duncas, non s'allegat de salute e de bonìficas.

Si pesso a s'economia, sa cosa non càmbiat. Deretu in sos annos a pustis de Pratobello s'istadu italianu at sighidu cun su disinnu, zai aviadu in sos annos '60, de pònnere a bandas su pastoriu pro nos impònnere modellos de produtzione industriale chi ischimus comente sunt andados a finire e chi como nos ant lassadu petzi tzimitòrios de tzimentu, incuinamentu, maladies e currutos.

S'indùstria turìstica nos at impostu unu turismu detzisu e guvernadu dae foras e non pessadu in Sardinna, fraigande e mandigande tretos de territòriu sena abalorare sas siendas culturales, archeòlozicas e eno-gastronòmicas de sa Sardinna.

Si pesso a su raportu cun s'Istadu italianu non b'at abarradu nudda de s'eredidade de Pratobello. In tema de impòsitos, pro nàrrere, s'istadu italianu non nos at mai reconnotu su chi nos tocaiat pro leze. B'at chèrtzidu chi arribaret Renato Soru pro pesare biliurdu e nàrrere a s'Istadu italianu de respetare s'artìculu 8 de s'Istatutu sardu.

Oje sa *Vertenza entrate* che paret issirrinida, ca dae como in susu ischimus a seguru cantu sunt sas intradas nostras. Ma a cale prèju? Si non torramus a cuntratare s'artìculu 8 de s'Istatutu no amus a ressessire a crèschere, ca non semus a tretu de mantènnere a gàrrigu nostru sanidade, trasportu pùblicu locale, continuidade territoriale. In àteras chistiones che a s'insularidade, pro nde numerare una, non resessimus su matessi a li mantènnere barra e a pretèndere sos deretos nostros.

Comente non resessimus a fàghere applicare s'art. 13 de s'Istatutu chi narat: "*lo Stato, col concorso della Regione, dispone un piano organico per favorire la rinascita economica e sociale dell'Isola*". E tando tocat de gherrare pro un'àteru Pranu de Rinàschida, pessadu custa borta in Sardinna, dae sos sardos.

S'ànimu de Pratobello no l'amus mantesu mancu in contu de limba sarda, chi si faeddat semper prus pagu, de istòria sarda, chi in sas iscolas non s'istudiat pro nudda. Su matessi si podet narrer de sa poesia. Sas garas poèticas si che sunt morinde. Che semus imbolande totu su chi est nostru e batinde e abalorande cussu chi benit dae foras, totu su contràriu de su chi nos at lassadu sa lota de Pratobello.

De reghente fortzis amus àpidu unu momentu inue s'ànimu de Pratobello pariat torrante a essire a campu: cun sa Zunta de Renato Soru, chi aiat unu prozetu de crèschida econòmica e sotziale pessada in Sardinna e pro sos sardos e inue, a beru, custa crèschida depiat caminare paris cun identidade, cultura e amparu de su territòriu. Est finas gràtzias a su *Piano Paesaggistico regionale* si b'at àpidu una cussèntzia prus crara de cunsiderare su territòriu sardu comente su bene de prus importu de s'ìsula nostra.

Finas sas lotas e rebellias de sos moimentos sardistas, autonomistas e indipendentistas custos ùrtimos annos ant ispainadu ideas, sensibilidade e cussèntzia pro sa defensa de su territòriu sardu, ma mancat unu disinnu unitàriu comente amus bidu in sas ùrtimas eletziones políticas e rezionales.

E Orgòsolo at mantesu s'ànimu e sa balentia de Pratobello? Pro parrer meu, Pratobello in bidda at lassadu unu rastu mannu: dae tando sa zente at cumintzadu a s'interessare semper de prus a sas chistiones chi pertocaiant sa bidda, aministradores de gabale fèminas, s'indigos abistos, cultura e apertura a su cunfrontu.

Pratobello at finas ispiradu poetas e artistas. Su muralismu cumintzat gràtzias a unu de sos animadores prus abistos de su Tzìrculu, Frantziscu Del Casino, òmine de bonos sentimientos e de bonu coro, pro su cale no ant èssere mai bastantes sas paràulas pro li torrare gràtzias pro su chi at fatu, e sighit a fàghere, pro sa bidda orgolesa. Medas manifestos de sa lota de Pratobello, pintados dae Del Casino, a pustis sunt diventados murales.

Cun Pratobello Orgòsolo, dae *terra de bandidos*, diventat sìmbulu antimilitarista e de rebellia a sas prepotènzias.

Sa lota de Pratobello nos at lassadu cussos terrinos netzessàrios pro su pastoriu e, duncas, pro s'economia de sa bidda. E ite amus fatu? Comente los amus tratados? Antonello Satta at iscritu chi Pratobello est istadu finas una lota pro difèndere e mantènnere sa "*collettivizzazione delle terre*": su Cumonale est de totus. Est galu gasi?

In antis si moiat in tràmuda cun sas berveghes, dae santandria a binti de màju, e a istulare, cun berveghes e porcos, dae primos de trìulas finas a totu cabudanni. Finas a s'agabu de sos annos '70 b'aiat su vardau; dae su binti de martzu a su binti de màju non si podiat pàschere su bonu de su Cumonale.

Como totu custu non b'est prus e, duncas, su terrinu abarrat gàrrigu totu s'annu de bestiamene. Unas cantas pessones si che sunt aposentadas in su Cumonale e lu ponent comente chi siet propiedade privada. Àteras, ingulimadas dae políticas comunitàrias discutìbiles, mantenent su bestiàmene in su Cumonale petzi pro sos contributos. Àteras galu ant segadu e disbuscadu chene critèriu su padente pro fàghere dinare, beninde mancu, duncas, a sos printzìpios de "*l'uso civico del legnatico*".

A su nàrrere de medas, su Cumonale est unu disisperu, est postu a muntonarzu, che lu semus isperdende e in prus semus gherrande cun sa Peste suina africana e, in custos ùrtimos annos, finas cun sa Trichinella. Sa cosa curiosa est chi in su 1969 ch'amus mandadu sos militares pro amparare su territòriu nostru. Como, belle chimbant'annos a pustis, pro amparare su matessi territòriu e cuntrastare su pàsculu abusivu sos militares los amus mutidos.

Tocat de torrare, duncas, a sos printzìpios chi ant ghiadu sa lota de Pratobello, sa solidariedade e sa zustesa e punnare a s'abaloramentu ambientale, culturale, econòmicu ma finas èticu de su territòriu, ca est sa sienda de prus importu de sa bidda nostra.

Sos balores de identidade e comunidade, chi no ant tzèdiu a sa lòzica mercantile e liberista, su de andare a dae in antis cun coerèntzia, finas arriscande de abarrare isolados, s'apertura a su cunfrontu – non cheret a ismentigare s'internatzionalismu de cussos annos; in su Tzìrculu de sos zòvanos de Orgòsolo b'at coladu esponentes de unu muntone de moimentos políticos istranzos, dae sas "Pantere nere", a sos africanos chi gherraian contra a s'Apartheid, a òmines de sa resistèntzia palestinesa - chi ant distintu sa bidda orgolesa in su 1968/69 e in sos annos imbenientes nos depent torrare a inditare s'àndala pro sighire sa rebellia paghiosa.

B'amus a resessire? Eo no nd'apo idea, ma mi diat agradare a intèndere a tziu Zosepe Rubanu, àteru òmine de gabale a su cale Orgòsolo depet a beru meda, cantande torra sos versos de cussa poesia meravigliosa: *oe a Pratobello tot' unidos fizos tuos falados sun in lota.*